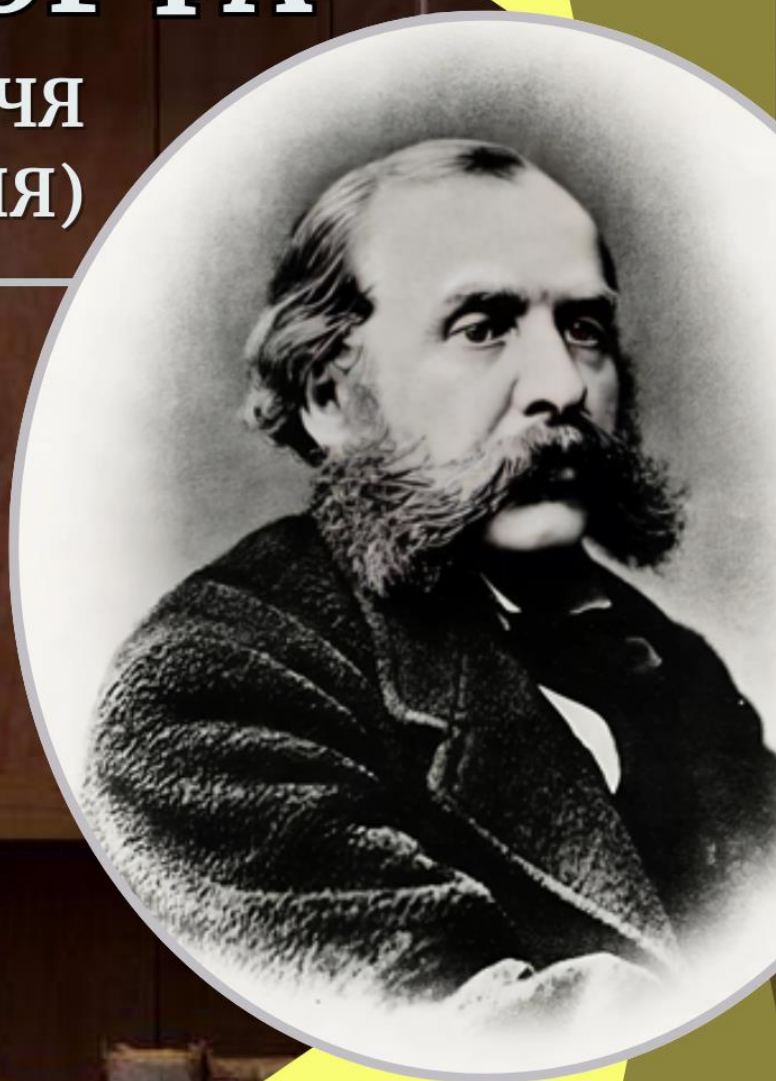

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ
«ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

ЖИТТЄВИЙ ПОДВИГ МИКОЛИ КОРФА

(ДО 190-РІЧЧЯ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ НАРИС

2024

УДК37(477.62)
Ж74

Життєвий подвиг Миколи Корфа (до 190-річчя від дня Ж74 народження) [Текст] : інформ.- бібліогр. нарис / Комунал. закл. Культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» (Україна) ; уклад. Н. В. Корабльова. – [Б. м.], 2024. – 24 с. : фот.

У 2024 році відзначається 190 років від дня народження (1834–1883) видатного педагога та просвітителя, талановитого публіциста, фундатора земських шкіл та бібліотек на сході та півдні України (зокрема в Надазов'ї), мецената, земського діяча, почесного члена Женевської Академії наук тощо – Миколи Олександровича Корфа.

В інформаційно-бібліографічному нарисі «Життєвий подвиг Миколи Корфа» подано матеріали про життя і творчість цієї непересічної особистості в історії вітчизняної педагогіки середини – другої половини ХІХ століття.

Видання адресоване учням шкіл, вчителям, бібліотечним працівникам, всім, хто цікавиться історією рідного краю.

Електронну версію інформаційно-бібліографічного нарису розміщено на сайті Комунального закладу культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» <https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/>

УДК 37(477.62)

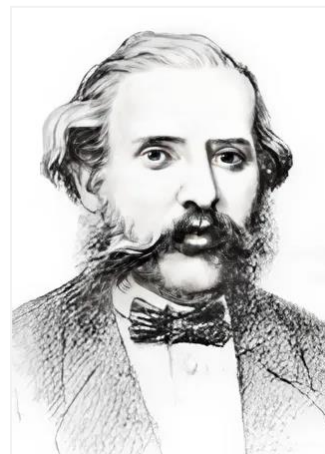
Школа повинна допомагати дитині стати на шлях самостійної, чесної, творчої праці, знайти своє місце в житті.

М. О. Корф

Історія Донеччини багата яскравими особистостями, які зробили значний вклад в освоєння та розвиток нашого краю. Серед них – видатний педагог та просвітитель, талановитий публіцист, фундатор земських шкіл та бібліотек на сході України, меценат, земський діяч, почесний член Женевської Академії наук – Микола Олександрович Корф.

Народився М. О. Корф 14 (02) липня 1834 року в м. Харків у родині обрусілого німця зі стародавнього дворянського роду та української шляхтички.

Батько його, барон Олександр Федорович (1803–1846 рр.) прекрасно володів німецькою, французькою та російською мовами і був, на той час, високоосвіченою людиною. За згадками сучасників, він мав твердий і незалежний характер, «не цікавився високими чинами та обрав скромну службу, щоб приносити користь на місці», гуманно ставився до власних кріпаків і вимагав цього ж від сина.

Перші роки життя майбутнього освітянина пройшли на березі широкої, прозорої річки Мокрі Яли, в помісті Нескучне Олександрівського повіту Катеринославській губернії (нині Волноваського району Донецької області), яким володіла мати малого Миколки Єлизавета Тимофіївна Врем'єва (1811–1835 рр.).

На жаль, коли хлопчику ще не виповнилося й рочку, ненька померла. Овдовілий батько через рік в Москві одружився вдруге з дочкою банкіра Анною Францівною Бранденбург, сподіваючись, що осиротілий син знов матиме материнська ласку. Та не так склалося, як гадалося... Другий шлюб Олександра Федоровича призвів у родині до великого розладу: мачуха виявилася не дуже доброзичливою, незлюбила малого Миколу, а потім в родині народилися спільні діти і для хлопця в її серці місця не знайшлося.

Малим бароном опікувалася няня Олена Іванівна Альберті з м. Риги, яка немовлям прийняла його від матері. Вона навчила хлопчика читати німецькою та російською мовами, прищепила любов до народних пісень, ознайомила з початками християнської релігії.

Дворова прислуга в будинку батька (який теж потерпав від другої дружини) ласкаво і співчутливо ставилась до сироти, добрим словом згадуючи його покійну матір. І все ж становище хлопчика через мачуху було таким нестерпним, що батько, попри своє бажання, вирішив відправити його із власного дому до родичів.

Шестирічного Миколу забрала до себе сестра матері, Тетяна Тимофіївна (також Корф за чоловіком), й перевезла до свого помістя у Воронезькій губернії. Їхнім сусідом виявився Д. Д. Градовський, в маєтку якого у с. Вовчому була організована «сімейна школа» з постійним штатом викладачів і суворо визначеною програмою. Саме до цієї приватної школи, де крім дітей Дмитра Градовського навчалися ще п'ятеро сусідських дітей, і тітка і віддала Миколу та своїх сина з донькою.

У родині Д. Д. Градовського Микола Корф отримав справжнє домашнє виховання, в якому не останню роль відіграло дотримання релігійних традицій: Різдва з кутею, Великдень з писанками тощо. У цей період він, як згодом згадував Микола Олександрович «поріднився з Малоросією, приріс до села. Всю наступну пору навчання село взагалі, і Малоросія зокрема були його метою, його мрією».

Робота з підручником у школі взимку тривала 6 годин на день, у теплу пору року – не більше чотирьох, і поєднувалася з прогулянками лісом, риболовлю, плаванням, верховою їздою, обробкою власних ділянок на городі тощо. В цей період свого життя М. Корф уперше зустрів свій ідеал учителя – швейцарця Бешра, який викладав французьку мову і був постійним організатором дозвілля дітей, при цьому ненав'язливо повідомляв корисні знання і не набридав повчаннями.

Дворічне перебування в с. Вовчому (1842–1844 рр.) назавжди залишилося у пам'яті Миколи Корфа як найщасливіша, найяскравіша пора його життя. Пізніше ці свої позитивні враження він спробував перенести на створені ним школи.

У приватних пансіонатах М. Корф провів все дитинство та юність.

Коли хлопцю було 9 років, батько відвіз його у Новгород, де на той час очолював палату державного майна, і віддав сина на виховання гувернерові-німцю. Перебування в Новгороді було часом останнього спілкування Олександра Федоровича з Миколою – невдовзі батька розбив параліч і під час наступної зустрічі з сином, уже в Санкт-Петербурзі, він ледве упізнав його.

У 1844 році Микола Олександрович потрапляє до відомого приватного пансіонату Хейнріха Крюммера в м. Верро (Ліфляндська губернія; нині м. Виру, Естонія). За 2 роки навчання М. Корф досконало опанував німецьку мову, отримав перші основи свого громадянського розвитку. Гарна організація навчального процесу, ретельний підбір викладачів, німецька педантичність, вимогливість до кожного вихованця, особистість директора Х. Крюммера (якого Микола Корф згодом називав «чи не найкращим педагогом з усіх, з ким доля зводила його в дитинстві») – все це сприяло засвоєнню знань, фізичному, моральному та етичному вихованню учнів, привчало їх до старанної праці.

Але вже наступного, 1845 року одинадцятирічного Миколу перевели до Санкт-Петербургу, в пансіон О. Я. Філіппова (вірогідніше всього, за вказівкою дядька, історика, директора Імператорської публічної бібліотеки,

державного діяча, барона Модеста Андрійовича Корфа, який опікувався хлопцем у зв'язку з важкою хворобою його батька). Згодом М. Корф часто відвідував будинок свого високопоставленого родича, який схвально характеризував здібності племінника: «ось ця людина з нашої сім'ї, яка буде писати».

У пансіоні О. Я. Філіппова юнак здобув ґрунтовну середню освіту, вільно володів французькою, німецькою та англійською мовами, загартував характер, щиро полюбив школу. Найбільший вплив на нього мала особистість самого Олександра Філіппова, який повністю віддавався своїй справі, був надзвичайно вимогливим до себе, стійким у своїх переконаннях перед сильними світу цього і весь час проводив зі своїми вихованцями, відпочиваючи увечері лише дві години. Саме в цій людині М. Корф розгледів ідеал вчителя, став вважати педагогічну професію найважливішою з усіх існуючих і в подальшому обрав педагогічну кар'єру.

Маючи прекрасну загальну підготовку, після закінчення у 1848 році пансіону, юнак легко склав вступні іспити до елітного Олександрівського (до 1843 р. – Царськосільського) ліцею, який вважався одним з найкращих вищих закладів.

Ліцей часів М. Корфа складав шестирічний термін навчання. На двох молодших курсах існувала чисто шкільна система викладання (завдання-опитування на уроці), на старших – читання лекцій з щомісячною перевіркою. В ліцеї викладали відомі вчені Я. К. Грот, П. Л. Чебишев, які пізніше були обрані членами Російської академії наук.

Микола Корф отримав знання з різних напрямків: історико-філологічного, юридичного і фізико-математичного, займався самоосвітою, захопився історією і розпочав літературну діяльність. У ліцеї заклалися й основи соціально-педагогічних переконань юнака, в його поглядах на завдання та методи педагогіки було багато спільного з поглядами К. Д. Ушинського. Головне, що в нього сформувалось переконання стосовно «цілісності наукового знання», взаємозв'язку всіх наук, а також упевненість у тому, що першочергове завдання освіти – це вивести справу народної школи з «кабінетних фантазій».

М. О. Корф вважався одним з кращих учнів і закінчив ліцей у 1854 році зі срібною медаллю (він не отримав золоту лише «через поведінку», тому що часто був занадто прямим у своїх висловлюваннях перед викладачами і тричі потрапляв до карцеру за куріння).

Після закінчення ліцею протягом 1854–1856 рр. юнак служив у департаменті Міністерства юстиції, проте він не відчував потягу до діяльності державного службовця – його вабила педагогічна робота.

Всупереч умовлянням і порадам багатих та впливових родичів М. Корф вийшов у відставку, вступив у права володіння своїм родовим маєтком в селі Нескучне Олександрівського повіту Катеринославської губернії (тепер Волноваського району Донецької області), і повернувся в Україну, до якої завжди тяжів.

Майже все своє свідоме життя Микола Олександрович провів у власному маєтку в Нескучному, перетворивши його з провінційного села в глушині на педагогічну Мекку.

Тут він одружився з дочкою катеринославського поміщика Марією Михайлівною Клевцовою (1837–1930) й почав займатися господарством. Микола Корф разом зі своїми селянами заклав у маєтку чудовий парк та сад. «Между ним и крестьянами, – зазначав автор найдокладнішої біографії барона М. Л. Песковський, – установились самые добрые, сердечные отношения, которые были настолько прочны, что не только до освобождения от крепостной зависимости, но и до самой смерти Корфа нескучненцы всем обществом подносили ему хлеб-соль в виде поздравления ежегодно в день его имени, на Пасху и на Рождество». Як згодом згадували селяни, після реформи 1861 року Микола Олександрович без всілякого викупу передав своїм кріпакам будинки та землю.

М. Корф сприяв рукотворному залісенню степу відповідно до ідей В. Є. фон Граффа: купив та висадив серед зовсім голого, на той час, степу 14 гектарів лісових рослин (зараз це ландшафтний заказник місцевого значення «Нескучненський ліс»).

Крім господарських справ, Микола Олександрович займався самоосвітою, виписував кращі на той час газети та журнали, купував найвідоміші твори політичного, філософського, педагогічного змісту (як російською, так й іноземними мовами), зібравши таким чином солідну бібліотеку.

З народженням доньок Катерини (1859 р. н.) та Марії (1863 р. н.) М. Корф почав приділяти увагу й питанням виховання. З метою вивчення шкільної справи він двічі виїздив до Швейцарії, на батьківщину педагога-демократа Й. Г. Песталоцці.

Водночас як землевласник та член дворянської корпорації він брав активну участь у місцевих громадських справах – у дворянських зборах, у підготовці та практичному провадженні в Катеринославській губернії селянської реформи 1861 року, земської реформи 1864 року.

З утворенням земських установ у Миколи Корфа розкрився талант суспільного діяча: він обирався гласним Олександрівського повітового (нині – Запорізька область) та Катеринославського губернського (нині – Дніпропетровська область) земств, секретарем земських зборів, членом ревізійної комісії, почесним мировим суддею, пізніше – головою повітового мирового з'їзду.

Микола Олександрович був ініціатором багатьох ініціатив в Олександрівському земстві: виступав за надання грошової допомоги гласним-селянам, які брали участь у земських зібраннях, боровся за стаціонарну систему лікування тощо. Повага до простих людей, демократизм і занепокоєння М. О. Корфа всіма проблемами, що стояли перед земством, дозволили йому посісти належне місце серед гласних Олександрівського повіту. Його авторитет був таким незаперечним, що всі роки роботи в

повітовому земському зібранні Микола Олександрович був його незмінним секретарем.

Бувши за політичними уподобаннями земцем-лібералом, барон Корф дотримувався принципів лібералізму, один з яких полягає у створенні для людини таких умов, щоб вона могла вільно і всебічно розкрити свої здібності. Можливість отримання освіти – одна з таких умов.

Тож серед усіх клопотів земства М. О. Корф віддавав перевагу освітній справі, у якій і для якої він зробив чимало.

Педагогічну діяльність Миколи Олександровича можна умовно поділити на три періоди: з 1867 р. до усунення його від земської діяльності й добровільної еміграції за кордон у 1872 році; з 1872 до 1880 р. – перебування у Швейцарії; повернення в Російську імперію і до останніх днів життя (1880–1883 рр.).

У 1867 році його обрали членом, а згодом й головою повітової училищної ради в Олександрівську (нині м. Запоріжжя). Обіймаючи ці посади, він розпочав свою активну діяльність зі створення масових народних шкіл та належних умов для їх ефективного існування. «Не можна не визнати, що надавши європейську освіту вищим класам та лишивши в азійському неучтві народ – це будувати будинок без фундаменту» – писав М. Корф у своїх щоденниках, виданих вже після смерті освітянина.

Він запропонував ідею створення так званої «тризимки» – дешевої та короткотермінової народної школи з навчальним курсом у три зими. Саме така школа, на його думку, була найбільш пристосована до селянського побуту, оскільки взимку селяни (і діти, які на полі працювали на рівні з дорослими) мають набагато менше роботи, ніж улітку.

Ці навчальні заклади утримувалися за рахунок громади, тож селяни були зацікавлені, аби їхні діти вчилися. Навчання у школі проходило в холодну пору року з листопада до березня, у трьох відділеннях класу всі предмети за сталим розкладом вів один вчитель, що для віддаленої сільської місцевості було актуально, бо знайти викладачів, які б поїхали у глибинку, було доволі складно. Дітям подобалося, бо навчання відбувалося у цікавій формі, їх вчили не механічно запам'ятовувати тексти з церковних книг, а логічно розмірковувати, домашніх завдань не задавали.

Для таких шкіл (які, по суті, були прототипом сучасної малокомплектної школи) М. Корф розробив плани занять, навчальні підручники, методичні посібники для вчителів. Оцінки за успішність учнів та перебіг навчального процесу педагог вносив у класний журнал, структуру якого теж розробив Микола Олександрович.

Курс початкової школи передбачав вивчення наступних дисциплін: читання, письма, арифметики (вивчали чотири арифметичні дії), ознайомлення з навколишнім світом, природою, світом тварин, участь у польових роботах тощо) та Закону Божого.

М. Корф запропонував систему навчання грамоти звуковим методом, яка і зараз залишається перспективною та використовується вчителями

початкових класів під час навчання грамоті.

Враховуючи особливість степової України, де поруч з українцями проживало безліч інших народностей, Микола Олександрович відстоював ідею навчання в початковій школі рідними мовами (навчання державною – вже у старшій школі). І з цього приводу був не раз цитований, зокрема, і Михайлом Грушевським: «Та не дозволено було вчити по школах з українських книжок. Вчили по-руському і з руських книжок, а діти селянські тої мови добре розуміти не могли, і наука ішла через те тупо, і що навчалися, те дуже скоро забували... А, крім того, зіставлялися що називається без язика: бо по-руськи не могли навчитися, а від своєї мови відставали, бо в школі їм казали, що то не мова, а так, мужицька говірка. І так забивали їм памороки, що на все життя відбивали охоту і до книжки, і до науки, і до всякого знання; калічили душу, а не вчили. Найбільш тямущі знавці шкільної науки в Росії, як Ушинський, барон Корф, Вессель, Водовозов розуміли і показували на се, що від такої науки нема користі для народу...».

Першу в країні земську школу з ініціативи Миколи Олександровича було відкрито 1867 року в селі Олександрівці Олександрівського повіту, у маєтку Д. Гнедіна, сподвижника М. Корфа.

А школа у сусідньому з маєтком Миколи Олександровича селі Врем'євка, яка була відкрита восени того ж 1867 року і яку він тримав під своєю опікою, стала його творчою лабораторією. В ній навчалися діти двох сусідніх сіл – Врем'євки та Нескучного (дітлахи з с. Нескучного постійно складали одну третину учнів Врем'євської школи).

Наступного 1868–1869 навчального року в Олександрівському повіті зусиллями М. Корфа відкрилися нові школи (в Гуляйполі, Наталівці, Орестополі, Санжарівці, Малій Янісолі тощо), які він особисто інспектував, навчав учителів, провадив показові уроки, своїми працями захищав інтереси народної школи в друкованих виданнях. «Корфівська тризимка» довгий час залишалася взірцем для інших земських шкіл Російської імперії.

Він зумів надихнути своїм ентузіазмом багатьох людей. Місцеві поміщики, міщани, купці, промисловики охоче ставали піклувальниками шкіл, жертвуючи на цю справу і свій час, і свої кошти. У 1872 р. в повіті налічувалося вже 100 облаштованих сільських шкіл з підготовленими вчителями, наочними посібниками, бібліотеками. 18 з них згодом перейшли до новоутвореного Маріупольського повіту (школи в селах Богатир, Врем'євка, Комар, Карань, Майорське, Мангуш, Маріуполь, Нескучне, Новий Янісоль, Новоспасівка, Старий Керменчик, Улакли, Ялта тощо).

Корф створював не тільки саму школу, а й педагогічний персонал: запрошував здібну молодь до себе у маєток, робив перевірку знань, роз'яснював педагогам-початківцям методику викладання, готував до самостійної роботи вчителями у сільській школі, складав змістовні програми до кожної дисципліни тощо.

Він постійно дбав про підвищення кваліфікації педагогів, зокрема, ініціював проведення з'їздів-курсів для вчителів народних шкіл: перші три

пройшли в його власній садибі, наступні – в Гуляйполі, Маріуполі, Херсоні, Бердянську. У з'їздах брали участь вчителі з усієї Російської імперії (на тому, що відбувся у липні 1881 р. у Херсоні, були присутні 250 осіб).

Завдання з'їздів полягало у підтримці інтересу до педагогічної діяльності, обміні досвідом, ознайомленні з педагогічною літературою і новинками методичного характеру, вирішення питання з придбанням навчальних книжок тощо. На з'їзді читалися лекції, робилися доповіді з найактуальніших питань, проводились показові уроки, які обговорювалися учасниками зустрічі, обмірковувалися методичні прийоми, аналізувалися підручники. Наприкінці кожної подібної зустрічі виступав Микола Корф, який узагальнював побажання вчителів, відповідав на питання, давав поради.

Діяльність Миколи Олександровича була багатогранною. У Нескучненській садибі він написав значну кількість публіцистичних статей, ряд підручників та посібників («Руководство к обучению грамоте по звуковому способу, или Как обучать грамоте ребят и взрослых», «Наш друг», «Малютка», «Наше школьное дело», «Русская начальная школа» [«руководство для земских гласных и учителей сельских школ»] тощо).

М. О. Корф вважав, що в книгах для читання у школі мають переважати практичні відомості для читання. Його книга «Наш друг» (1871), яка перевидавалася 19 разів (востаннє 1908 року), написана спеціально для сільської школи, відповідає потребам селянських дітей, несе для них корисні відомості (саме цим його видання відрізнялося від книги К. Д. Ушинського «Родное слово», яка більше підходила міським дітям). Разом з оповіданнями та байками у книзі подавалося багато «ділових статей» побутового характеру й технічного змісту, які мали практичне значення для майбутнього життя й діяльності учнів (виготовлення одягу, посуду, сільськогосподарського інвентаря тощо). Такий матеріал, вміло застосований учителем, спонукав учнів до активного мислення, підштовхував до пошуку істини, сприяв розширенню їх світогляду, тим паче, що педагоги розробили для цього спеціальні технології та засоби.

А на допомогу самоосвіті вчителів та для впровадження нових принципів на місцях Микола Олександрович щорічно складав і вже у 1867–1871 рр. опублікував п'ять видань «Отчетов Александровского уездного училищного совета». Ці звіти, у яких детально висвітлювались принципи організації училищної ради, порядок відкриття народних училищ, питання організації та фінансування земських шкіл, програми проведення екзаменів, методичної підготовки вчителів та чимало інших матеріалів, використовувалися як зразки для утворення подібних рад в інших повітах і зробили педагогічну справу М. Корфа відомою у Російській імперії.

Найкращим доказом цього можуть бути листи педагога-новатора К. Д. Ушинського до нього: «Я давно и с истинным наслаждением слежу за вашею деятельностью и, не будучи в силах сам, по совершенному расстройству моего здоровья, принять участие в практике этого дела, находил много успокоения в том, что оно еще имеет такого деятеля, как вы». Або: «О, если бы вас можно было помножить на число наших губерний – не говоря уже уездов... Но вы и так делаете много одним своим примером, и Ваше имя будит не одно сонное земство...».

Інший освітянин, директор Кубанської учительської семінарії Д. Д. Семенов після свого відрядження в Олександрівський повіт писав: «Не то мы видим через пять лет после вступления барона Корфа в члены училищного совета. Вместо двух сносных школ в уезде открывается 70 прочно организованных, обеспеченных в материальном отношении, с приспособленными к учению школьными зданиями, с дельными учителями, с хорошими учебниками, наглядными пособиями, библиотеками и книжными складами».

Тож не даремно у 1870 році М. Корфа було обрано почесним членом Петербурзького педагогічного товариства, а вже наступного 1871 року він став почесним членом Московського університету та Московського комітету грамотності, а в 1873 році був нагороджений ще й золотою медаллю Петербурзького комітету грамотності.

Микола Олександрович мав велику кількість респондентів (понад 250 осіб), з якими ділився досвідом облаштування шкіл та бібліотек, на які виділяв і власні кошти.

Однак, у 1872 році М. Корф перервав свою діяльність в Олександрівському повіті і виїхав з родиною до Швейцарії, де жив до 1880 року. Однією з причин цього стало обмеження Міністерством духовних справ та народної освіти Російської імперії автономії земств в шкільній справі, що фактично нищило створену Корфом систему. До того ж не без «допомоги» владних кіл за свою прогресивну діяльність він був забалотований реакційною частиною земства і не обраний членом повітової училищної ради.

У Швейцарії барон продовжив свою освітянську діяльність: зокрема, він заснував сімейну школу для дівчат, опублікував низку наукових статей з педагогіки та організації освіти в журналах «Вестник Европы», «Народная школа», «Неделя», «Санкт-Петербургские ведомости», написав «Історію Сходу, Греції та Риму для навчання та самоосвіти», а також активно вивчав європейський освітянський досвід. Женевська Академія наук обрала його своїм почесним членом.

У 1876 році з ініціативи М. Корфа створили видання «Жіноча освіта», яке відстоювало право жінок на отримання освіти. «Доки жінка залишатиметься неосвіченою, в народі пануватиме неучтво», – зазначав Корф.

Повернувшись зі Швейцарії у 1880 році до своєї нескучненської

садиби, М. Корф продовжив педагогічну діяльність, успішно займався боротьбою з неграмотністю в Маріупольському й Олександрівському повітах Катеринославської губернії та Бердянському повіті Таврійської губернії.

У жовтні того ж року Маріупольськими земськими зборами його одноголосно обрали попечителем Врем'євської та Майорської шкіл, членом повітової училищної ради. На цей час у повіті діяли вже 60 шкіл (з них 3 – в самому Маріуполі), які утримувалися винятково на кошти повітового земства. Сільські громади повіту на цей час лише відводили для шкіл приміщення з опаленням та наймали сторожів.

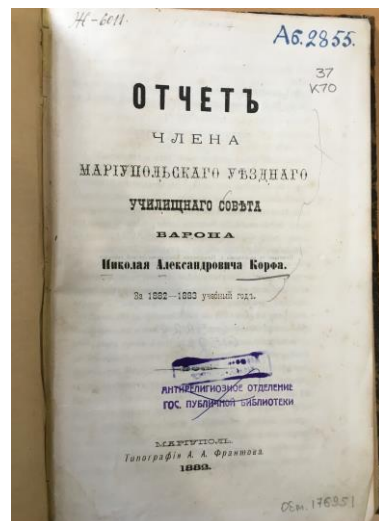
Тоді ж він опублікував «Керівництво для недільних повторних шкіл». Ідея Корфа полягала в тому, що недільні школи закріплювали отримані дітьми в початкових школах знання. І вже у 1882–1883 навчальному році земство відкрило 10 недільних повторювальних шкіл, обладнаних спеціальними бібліотеками (зокрема, в селищах Врем'євка та Майорське тощо).

Окрім того, М. Корф переклав працю німецького педагога Ф. Гердера, запропонував організовувати пересувні і тимчасові школи, народні бібліотеки тощо. Микола Олександрович став одним з головних в країні популяризаторів обов'язкової загальної освіти.

В 1882 році ним були написані «Записки барона Н. А. Корфа. Из пережитого», в яких він аналізує шлях свого навчання і виховання, розповідає про те, хто з учителів мав вплив на розвиток його особистості. «Мне не было еще шести лет, когда я, благодаря отцу, уже умел любить не только тех из людей, которые кормили меня пряниками, но и тех, которые любя меня, относились ко мне взыскательно». М. О. Корф характеризує себе як людину, для якої «все интересы частной и общественной жизни свелось к вопросу о просвещении и воспитании». Проте йому не судилося закінчити свої спогади, він дописав їх лише до закінчення Олександрівського ліцею... (опубліковані посмертно в журналі «Русская старина»).

І змістовний «Отчет члена Мариупольского уездного училищного совета барона Николая Александровича Корфа за 1882–1883 учебный год», який містив матеріали про загальний стан освіти у грецьких, німецьких та російських селах Маріупольського повіту, роботу початкових та недільних повторювальних шкіл у Врем'євці й Майорському, бібліотек цих установ, зразки звітної документації, є свідомством тієї титанічної роботи, яка була сенсом життя цієї непересічної особистості!

Свою освітянську діяльність М. Корф тісно пов'язував з бібліотечною справою, залученням вчителів, дітей і селянства до систематичного читання. Вчителя Микола Олександрович вбачав головною особою в розповсюдженні

книжок серед народу, а бібліотеку – обов'язковою складовою будь-якої школи. Шкільними бібліотеками користувались як школярі, так і дорослі селяни. Поряд з учнівськими М. Корф організовував учительські бібліотеки, укомплектовані педагогічною, історичною, загальноосвітньою, довідковою літературою. У 1870–1880-х роках він вивчав доступність книжок для селян, їх читацькі інтереси, думки про літературу.

На сторінках преси педагог активно ділився досвідом з питань організації бібліотек у земствах, зокрема, у статті «Народные библиотеки» (1883) він зазначив, що потреба в них зростає і дав практичні рекомендації щодо створення таких книгозбірень. Того ж року М. Корф видав «Каталог народной библиотеки», який широко використовувався земствами як типовий для організації бібліотек і читалень.

Взявши за основу «Систематический обзор народно-учебной литературы» та каталог народної бібліотеки, що видавався Санкт-Петербурзьким комітетом грамотності, М. Корф запропонував охочим створити книгозбірню дещо спрощений каталог, з групуванням книжок у п'ятьох відділах. Каталог вміщував 243 назви, серед яких були довідкові видання, посібники для вчителя, найпопулярніші серед народу книги.

Чимало ідей М. Корфа були реалізовані в Харківській приватній жіночій недільній школі та у Товаристві вчительок при ній, очолюваному прогресивною діячкою народної освіти Х. Д. Алчевською, яка з 1870 р. співпрацювала з Миколою Олександровичем і залишила спогади про нього.

Христина Данилівна згадувала: «Последним нашим трудом при жизни барона Корфа был первый том «Что читать народу?». И, Боже мой, с какой горячностью и увлечением относился барон Корф к этому делу и как много полезных советов дал он нам!». На основі настанов М. Корфа, багаторічного спостереження, аналізу записів у щоденниках вчителів, вивчення відгуків про книжки у 1884 році був виданий тритомний посібник «Что читать народу?», де наведені оцінки книжок для народного і дитячого читання. Автором розділу «Земское дело и народное хозяйство» був М. Корф (в 1900 році на Першій Всесвітній виставці в Парижі цей посібник був удостоєний малої золотої медалі).

У 1883 році Миколі Олександровичу запропонували балотуватись на посаду завідувача міських училищ в Москві, однак після дискредитаційної кампанії у московській пресі, він був змушений зняти кандидатуру та повернутись в рідний маєток.

Тут він продовжив активну освітянську діяльність, у червні 1883 р. із завданням керував з'їздом вчителів у Бердянському повіті, а у вересні його обрали опікуном «Гнединського ремісничого училища». На урочистому відкритті цього закладу востаннє чули виступ Миколи Олександровича...

Невтомна праця, участь у виборчій кампанії не

могли не позначитися на здоров'ї освітянина. 25 (13) листопада 1883 року у віці всього 49 років Микола Корф помер у Харкові від «остаточного виснаження життєвих сил», як визначили лікарі. Поховали Миколу Олександровича на Івано-Усіковенському цвинтарі Харкова «при громадном стечении высшей и низшей учащей и учащейся братии» (на жаль, у 1970-х роках цвинтар зруйнували і тепер відшукати його могилу неможливо...). Після смерті коханого чоловіка вдова Марія Михайлівна разом з молодшою донькою Марією та зятем назавжди покинула Україну, виїхала до Швейцарії (там її і поховали у 1930 році на цвинтарі Сен-Жорж в Женеві).

Вже восени 1883 року Катеринославське губернське земське зібрання вирішило створити школу пам'яті М. О. Корфа та звернулося до повітових земств з пропозицією: губернія виділяє кошти тому повіту, який погодиться повністю взяти школу на своє утримання.

Перевагу віддали Маріупольському повіту, де не тільки працював Микола Олександрович, але й знаходилась його садиба, яка була відома усьому педагогічному світові. Ось що писала Повітова Управа у своєму докладі Земському Зібранню: «В Мариупольском уезде есть готовое место для этой школы-памятника: село Нескучное, родное село Николая Александровича, имеющее 627 душ населения обоего пола, следовательно, 93 детей школьного возраста; имя этого села встречается на большей части печатных трудов покойного, – там он их обдумывал и писал».

Для будівлі школи пам'яті М. О. Корфа його старша дочка Катерина Миколаївна, до якої у спадок перейшла родова садиба, та її чоловік (письменник, драматург, один із засновників Московського художнього театру) Володимир Іванович Немирович-Данченко запропонували земству одну десятину землі на території садиби, замовили план будівлі школи.

У листі від 16 червня 1895 року В.І.Немирович-Данченко писав своєму другу та свояку, князю О. І. Сумбатову (актору та театральному діячеві Южину): «У нас есть маленькая теплая радость – на усадебной земле, при въезде к нам, строится школа имени покойного отца Кати. Уже возводятся стены, часто ведутся переговоры о разных подробностях, доставляющие приятные минуты. Школа к осени будет уже в деле». За розповідями старожилів Нескучного, у зведенні школи брало участь все село.

А восени 1895 року, у чергові роковини смерті Миколи Корфа відбулося відкриття школи пам'яті М. О. Корфа, на якому були присутні Катерина Миколаївна, В. І. Немирович-Данченко, князь О. І. Сумбатов, педагог Х. Д. Алчевська.

У своєму докладі про будівництво школи Маріупольська земська

управа просила земське зібрання «выразить свою благодарность гласному С. М. Койбашу и земскому начальнику В. А. фон Шварцу, которые своим ревностным участием на протяжении всего лета много способствовали успешному ходу постройки школы».

Нескучненська школа для того часу мала показовий вигляд. В ній було дві настільки просторі класні кімнати, що обсяг повітря на одного учня майже втричі перевищував існуючі тоді санітарні норми (у більшості шкіл повіту цей показник був значно нижче норми). У цьому ж будинку знаходилась двокімнатна квартира для вчителя. А на десятині землі, яку Немировичі-Данченки подарували школі, у найближчий час висадили фруктовий сад та шкільний город. Катерина Миколаївна з 1 січня 1896 року стала попечителькою Нескучненської школи, підтримувала її матеріально, поповнювала фонди учнівської бібліотеки.

Відповідно до звіту земської управи за 1896–1897 навчальний рік у школі імені Корфа навчалося 52 учні: з них 44 у першому класі, й лише 8 – у другому. Жодної дівчинки серед учнів не було.

З 1895 року і до початку 1920-х Нескучненська школа називалася – «Школа ревнителя народного образования барона Н. А. Корфа».

Після 1917 року, враховуючи звернення селян с. Нескучне (а насправді, нова влада переконливо «попросила» власників віддати садибу «народу»), родина В. І. Немировича-Данченка передала головний садибний будинок і всю територію садиби для створення нового навчального закладу.

Майже 72 роки ця будівля використовувалася для навчання дітей села Нескучного. У 1967 недалеко від неї була збудована нова двоповерхова школа, куди були переведені всі учні та вчителі.

За радянських часів ім'я М. О. Корфа та його справа замовчувалися, твори не видавалися (можливо, через той факт, що, як прогресивний реформатор народної освіти, він виступав проти посади інспектора народних училищ, яку тривалий час посідав педагог Ілля Миколайович Ульянов).

А в 1992 році на території маєтку М. Корфа згідно з рішенням Донецького облвиконкому був створений Меморіальний музей-садиба В. Немировича-Данченка та М. Корфа, що діяла як філія Донецького обласного краєзнавчого музею.

*Меморіальний музей-садиба В. І. Немировича-Данченка та М. О. Корфа
(вигляд до 2022 р.)*

Музей зберігав колишню обстановку садиби: вітальню, кабінет режисера, кімнату дружини Катерини та сина Михайла. У ньому зберігалися особисті речі родини: друковані видання, світлини, костюми, театральні реквізити. Частина його експозиції висвітлювала життєвий шлях та діяльність М. О. Корфа.

За постановою Кабінету Міністрів України від 9 вересня 1997 р. № 928 музей-садиба занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як об'єкт культурної спадщини національного значення.

Для вшанування пам'яті видатного земського діяча регулярно відбуваються науково-практичні конференції «Корфівські педагогічні читання». В 1994 р. в Донецьку пройшла III регіональна науково-практична конференція «Донбасс: прошлое, настоящее, будущее», присвячена 160-річчю від дня народження Миколи Олександровича Корфа.

Своєрідною пошаною та відзнакою творчих здобутків М. Корфа були щорічні обласні Корфівські бібліотечні читання, які були започатковані у 1998 році Донецькою обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Н. Крупської, меморіальним музеєм В. І. Немировича-Данченка та Великоновосілківською центральною районною бібліотекою і проведені в його садибі у с. Нескучному. Згодом ці читання проходили на базі бібліотек Донеччини.

У 2006 році в Бердянському державному педагогічному університеті було відкрито бюст М. О. Корфу; від 2015 року його ім'я має центральна вулиця у с. Нескучному, а в 2016–2022 роках – знову Нескучненський заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів імені Миколи Олександровича Корфа.

Будівлі земської школи та Меморіального музею-садиби В. Немировича-Данченка та М. Корфа були окрасою села, але зазнали руйнувань під час окупації армією РФ у 2022 році (с. Нескучне було російським укріпленням). На початку червня 2023 року його звільнили українські військові. Стара школа майже зруйнована, музей-садиба має значні пошкодження, доля музейних експонатів невідома...

Діяльність М. О. Корфа, зокрема, на теренах сучасної Донецької області стала прикладом того, як багато, не займаючи високих державних посад, може зробити людина на користь суспільства, маючи покликання, чітку мету і невтомну працездатність.

Юні друзі! До вашої уваги список творів, літератури про життя та діяльність нашого земляка, видатного вченого-педагога.

Твори М. О. Корфа:

Корф, Микола Олександрович. Наш друг ; Малютка [Текст] / М. О. Корф ; [упоряд. І. Ф. Шумілова] ; Бердян. держ. пед. ун-т. – Репр. вид. – Запоріжжя : Просвіта, 2010. – 83 с. ; іл.

Корф, Микола. Розвивальне навчання та виховання в школі : вибране [Текст] / М. Корф ; упоряд., переклад Л. Огнєвої, М. Первак. – Київ: ТОВ «Альянт», 2022. – 206 с. : фот. – (Антологія гуманної педагогіки. Класична педагогічна спадщина України).

Отчёт члена Мариупольского уездного училищного совета барона Николая Александровича Корфа за 1882–1883 учебный год [Текст] / Н. А. Корф. – Мариуполь, 1883. – 185 с.

Книги, статті про життя та творчість М. О. Корфа

Антощак, Марина Миколаївна. Внесок М. О. Корфа у розвиток бібліотечної справи [Текст] / М. М. Антощак // Культурологічний вісник: науково-теорет. щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя: Прем'єр, 2005. – Вип. 14. – С. 23–28.

Антощак, Марина Миколаївна. Громадська та освітньо-наукова діяльність Миколи Олександровича Корфа [Текст] : автореф. дис. канд. іст. наук / М. М. Антощак ; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

Антощак, Марина Миколаївна. М. О. Корф і учительські з'їзди у 60-80-ті роки XIX століття [Текст] / М. М. Антощак // Проблеми історії України XIX–початку XX ст. / Нац. акад. наук України ; Ін-т історії України. – Київ, 2004. – вип. VIII. – С. 262–269.

Антощак, Марина Миколаївна. Недільні повторювальні школи М. О. Корфа [Текст] / М. М. Антощак // Наукові праці Історичного факультету Запорізького Державного Університету. – Запоріжжя, 2006. – Вип. XIX. – С. 113–119.

Арабаджи, С. С. Навчальний процес в земських початкових школах Маріупольського повіту [Текст] : [зокрема, про діяльність М. Корфа] / С. С. Арабаджи // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Маріуполь, 2015. – Вип. 12. – С. 9–17.

Арабаджи, С. С. Розвиток початкової освіти в с. Мангуш в 60-ті роки XIX ст. [Текст] : [зокрема, про діяльність М. Корфа як члена Олександрів. повіт. училищ. ради] / С. С. Арабаджи, В. Е. Харахурсах // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Маріуполь, 2019. – Вип. 25. – С. 7–17.

Баханов, К. Пам'ятник Миколі Корфу [Текст] : [у Бердянському держ. пед. ун-ті] / К. Баханов // Освіта України. – 2006. – 29 верес. (№ 73). – С. 3.

Бондар, Л. С. Корф Микола Олександрович [Текст] / Л. С. Бондар // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. Кн. 1. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ : Либідь, 2005. – С. 346–354.

Бондар, Л. С. Корфівська тризимка [Текст] / Л. С. Бондар // Пед. газета. – 2004. – Лип. (№ 7). – С. 5.

Бугайов, Олександр. Трудар народної школи із Нескучного [Текст] / О. Бугайов // Український світ. – 2005. – № 4–6. – С. 29–30.

Будугай, Ольга. Педагогічні новації Миколи Корфа як фундатора земських шкіл та вчительських з'їздів в Україні у XIX столітті [Текст] / О. Будугай // Вища школа. – 2017. – № 10. – С. 107–118.

Винниченко, Ігор Іванович. Корф Микола Олександрович [Текст] / І. І. Винниченко // Енциклопедія історії України: У 10 т. Т. 5: Кон–Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ : Наукова думка, 2008. – С. 197.

Гаєвська, Лариса. Микола Корф: громадська й педагогічна діяльність [Текст] / Л. Гаєвська. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 124 с.

Гончаренко, Семен. Корф Микола Олександрович [Текст] : [біогр. довідка] / С. Гончаренко // Український педагогічний енциклопедичний словник. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – С. 241–242.

Донбасс: прошлое, настоящее, будущее [Текст] : к 160-летию известного педагога и просветителя Н. А. Корфа // Тез. докл. и сообщ. III регион. научно-практ. конф. (22 дек. 1994 г.). – Донецк : РИП «Лебедь», 1995. – 292 с.

Жукова, Татьяна. Великая Новоселка приняла библиотекарей области [Текст] : [III обл. библиотеч. чтения] / Т. Жукова // Акцент. – 2002. – 17 июля (№ 105). – С. 1.

Ковнір, Наталя Миколаївна. Микола Олександрович Корф – педагог, публіцист, земський діяч [Текст] / Н. М. Ковнір // Грані. – 2002. – № 5. – С.10–14.

Кочергін, Ігор Олександрович. Корф Микола Олександрович. 1834–1883. До 185-річчя від дня народження [Текст] : біобібліогр. покажч. / Управління культури, націонал. і релігій Дніпропетр. облдержадміністрації, Дніпропетр. обл. універс. наук. б-ка ім. Первоучителів слов'ян. Кирила і Мефодія; упоряд. бібліогр.: І. О. Кочергін, М. В. Шилкіна, ред. І.С. Голуб.– Дніпро : ДОУНБ, 2019. – 74 с.– (Серія «Достойники Придніпров'я; вип. 4).

Кушніренко, Іван Кирилович. Барон Микола Олександрович Корф. Одержимий з провінції [Текст] : сторінки із книги життя / І. К. Кушніренко, В. Жилінський. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2010. – 221 с. : іл.

Кушніренко, Іван Кирилович. М. О. Корф: справа всього життя [Текст] : творч. портр. / І. К. Кушніренко, В. Жилінський. – Запоріжжя : Дніпровський металург, 2011. – 300 с. : іл.

Лещенко, Ельза Володимирівна. Педагогічна діяльність М. О. Корфа в контексті розвитку земств Півдня України (друга половина XIX століття) [Текст] : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Лещенко ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2015. – 20 с.

Лях, Г. Р. Лекції з історії педагогіки України (XIX–XX сторіччя) [Текст] : навч. посіб. / Г. Р. Лях, М. С. Рижкова. – Слов'янськ : Маторін Б. І., 2011. – 115 с.

М. О Корф і розвиток бібліотечної справи на Донеччині [Текст] : Матеріали II обл. Корф. бібл. читань, 14–15 жовт. 1999 р. / Донец. ОУНБ ім. Н. К. Крупської ; Донец. обл. бібл. асоц. – Донецьк, 2000. – 16 с.

Мазур, Павел Иванович. Единомышленник и последователь К. Д. Ушинского [Текст] : [о Н. Корфе] / П. И. Мазур // Советская педагогика. – 1984. – № 8. – С. 109–113.

Мазур, Павло. М. О. Корф: «Бібліотека на селі повинна виховувати народ» [Текст] / П. Мазур // Донеччина. – 2005. – 31 берез. (№ 18). – С. 3.

Микола Корф (1834–1883): педагог, освітній діяч [Текст] // Народжені Україною : меморіал. альм. : у 2 т. / ред. рада: Микола Азаров та ін. – Київ, 2002. – Т. 1. – С. 786–787. – (Золоті імена України).

Нескучненский альбом Владимира Ивановича Немировича-Данченко. 1886–1917 годы [Текст] : фотоальбом / Донецький обл. краєв. музей, авт.-сост. Т. В. Ильященко и др. – Донецк, 2009. – 79 с. : фотоил.

Нечепоренко, Лідія Сергіївна. Професійно-педагогічна діяльність М. О. Корфа [Текст] : монографія / Л. С. Нечепоренко, О. І. Попельнюх ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 213 с.

Николай Александрович Корф [Текст] // Антология педагогической мысли Украинской ССР. – Москва : Педагогика, 1988. – С. 186–201.

Новальська, Тетяна. Українські просвітяни про вивчення «читача з народу» [Текст] : [зокрема, про внесок М. Корфа] / Т. Новальська // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 3. – С. 34–38.

Новікова, С. В. Внесок Маріупольського повітового земства у розвиток початкової шкільної освіти в Маріупольському повіті (70-і рр. XIX – початок XX ст.) [Текст] : [зокрема, про діяльність М. Корфа] / С. В. Новікова // Вісник Маріупольського державного університету. Серія:

Історія. Політологія. – Маріуполь, 2017. – Вип. 20. – С. 103–115.

Песковский, М. Л. Барон Н. А. Корф : его жизнь и обществ. деятельность [Текст] / М. Л. Песковский. – СПб., 1898. – 95 с.

Платоненко, Светлана. Выдающийся просветитель, писатель, помещик... В Мариуполе в четвертый раз состоялись чтения, посвященные Николаю Корфу [Текст] / С. Платоненко // Жизнь. – 2003. – 12 июля (№ 102). – С. 4.

Платоненко, Светлана. Он памятник себе воздвиг... [Текст] : [V обл. библи. Корф. чтения] / С. Платоненко // Жизнь. – 2004. – 22 июля (№ 109). – С. 4.

Повернення творчої спадщини М. О. Корфа [Текст] : Спогади. Бібліогр. розвідки / упоряд., авт. передмов та вступ. ст. до спогадів М. О. Корфа О. С. Бугайов ; наук. ред. Н. Г. Башун, Т. В. Ільяшенко ; Донецький обл. краєзнав. музей, Донецька обл. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської, Мемор. музей В. І. Немировича-Данченка, Великоновосілків. район. центр. б-ка. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. – 82 с.

Попельнюх, Олександр Іванович. Педагогічна і просвітницька діяльність М. О. Корфа в контексті розвитку вітчизняної школи [Текст] : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / О. І. Попельнюх ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2008. – 218 с.

Саяпина, Светлана Анатольевна. Проблема личности учителя в педагогическом наследии Н. А. Корфа [Текст] : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / С. А. Саяпина ; Славянский гос. пед. ин-т. – Славянск, 1998. – 144 с.

Солдатенко, Николай. Первые Корфовские чтения [Текст] / Н. Солдатенко // Донбасс. – 1998. – 26 нояб. (№ 174). – С. 14.

Терещенко, Василь Тимофійович. Істини педагога і мецената [Текст] : [про життя та діяльність М. Корфа] / В. Т. Терещенко // Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. – С. 19–25.

Терещенко, Василь Тимофійович. Істини педагога і мецената [Текст] : [про життя та діяльність М. Корфа] // В. Т. Терещенко. Золото у кожного в душі. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2010. – С. 77–83.

Шумілова, Ірина. О. Корф про професійну підготовку вчителя [Текст] / І. Шумілова // Рідна школа. – 2006. – № 6. – С. 75–77.

Електронні ресурси віддаленого доступу

Відомі люди Донеччини. Перший випуск. Актуально [Електронний ресурс] : [зокрема, про життя та діяльність М. О. Корфа] // Телеканал Донеччина TV. ДТВ [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 49:32 хв.). дані, фот. – Краматорськ, 2021. – 08 лют. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/DonechchynaTV/videos/786261998980137/> (дата звернення 25.06.2024). – Заголовок з екрана.

Жукова, Наталя. На Донеччині росіяни знищили дім-музей Немировича-Данченка. Яким він був до вторгнення (ФОТО, ВІДЕО) [Електронний ресурс] : [про Меморіал. музей-садибу В. Немировича-Данченка та М. Корфа] / Н. Жукова // Вільне Радіо [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 00:49 хв.), фот. – Київ, 2023. – 24 черв. – Режим доступу: <https://freeradio.com.ua/na-donechchyni-rosiiany-znyshchyly-dim-muzei-nemyrovycha-danchenka-iakym-vin-buv-do-vtorhnennia-foto-video/> (дата звернення 25.06.2024). – Заголовок з екрана.

Зворський, Сергій Леонідович. Корф Микола Олександрович [Електронний ресурс] : [біогр. відомості, дані про твори] // Українська бібліотечна енциклопедія [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2019. – 30 січ. – Режим доступу: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%84%20%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87> (дата звернення 25.06.2024). – Заголовок з екрана.

ЗСУ звільнили село Нескучне, де був музей театрала Немировича-Данченка. Чи вистояв музей окупацію? [Електронний ресурс] : [про Меморіал. музей-садибу В. Немировича-Данченка та М. Корфа] // Суспільне Культура [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2023. – 12 черв. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/505504-zsu-zvynili-selo-neskucne-de-buv-muzej-teatrала-nemirovica-dancenka-ci-vistoav-muzej-okupaciю/> (дата звернення 25.06.2024). – Заголовок з екрана.

Корф Микола Олександрович [Електронний ресурс] : [біогр. відомості, дані про твори] // Вікіпедія [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>

[%D0%B8%D1%87](#) (дата звернення 25.06.2024). – Заголовок з екрана.

Кравченко, Наталія. «Борець за освіту» [Електронний ресурс] : [до 180-річчя від дня народж. М. О. Корфа] / Н. Кравченко // Педагогічний музей України – Національна академія педагогічних наук України [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Київ, 2014. – 07 лип. – Режим доступу: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/vistavki_2011_2014/borec_za_osvit/ (дата звернення 27.06.2024). – Заголовок з екрана.

Меморіальний музей-садиба В. І. Немировича-Данченка та М. О. Корфа. с. Нескучне Донецька область [Електронний ресурс] : [віртуал. подорож від «Travelbox VR»] // Донецький обласний краєзнавчий музей [сайт]. – Електрон. відеодані. – Нескучне, 2021.– Режим доступу: <https://muzey-dokm.pp.ua/museum-kmd/> (дата звернення 27.06.2024). – Заголовок з екрана.

Нескучное – живописный уголок Украины [Електронний ресурс] // YouTube. [INTRO STUDIO] [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 04:49 хв.). – Нескучне, 2016. – 20 квіт. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=IVl3n9V8Vqw&t=4s> (дата звернення 27.06.2024). – Заголовок з екрана.

Сєводнєва, К. О. Проблема розвитку народної освіти в запорізькому краї через призму педагогічної концепції М. Корфа [Електронний ресурс] / К. О. Сєводнєва // Науковий огляд [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/893/1034> (дата звернення 04.07.2024). – Заголовок з екрана.

Театралізована екскурсія музеєм В. І. Немировича-Данченка та М. О. Корфа [Електронний ресурс] // YouTube. [Донецький обласний краєзнавчий музей] [сайт]. – Електрон. текст., відеодані (1 файл: 02:37 хв.). – Нескучне, 2020. – 28 квіт. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=JfYHP-Vd37A> (дата звернення 04.07.2024). – Заголовок з екрана.

Шкільна освіта надазовських греків [Електронний ресурс] : [зокрема, про діяльність М. О. Корфа] // Маріуполь – туристичне місто [сайт]. – Електрон. текст. дані, фот. – Маріуполь, 2024. – 20 лют. – Режим доступу: <https://mistomariupol.com.ua/uk/shkilna-osvita-nadazovskyh-grekiv/> (дата звернення 04.07.2024). – Заголовок з екрана.

Інформаційне видання

**«Життєвий подвиг Миколи Корфа
(до 190-річчя від дня народження)»**

Інформаційно-бібліографічний нарис

Укладач **Корабльова** Наталія Володимирівна

Оформлення Н. І. Ганжела

Редагування Н. І. Ганжела

Відповідальний за випуск Ю. С. Василенко

КООРДИНАТИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ДОНЕЦЬКА
ОБЛАСНА
БІБЛІОТЕКА
ДЛЯ ДІТЕЙ